

คอลัมน์ “จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง”

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 2 สิงหาคม 2539

มหาวิทยาลัยกับปริญญาบัตร

รังสรรค์ ทัศนะพรพันธุ์

ระบบการประสาทปริญญาของมหาวิทยาลัยมีรากฐานจากระบบการออกหนังสือรับรองหรือ ‘วุฒิบัตร’ ของสมาคมวิชาชีพ หรือที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า Guilds (ภาษาอังกฤษโบราณสะกดว่า Gilds หรือ Gelds) เมื่อมหาวิทยาลัยก่อเกิดขึ้นในยุคกลางของยุโรปนั้น ระบบสมาคมวิชาชีพหลงรากปักหลักอย่างมั่นคงแล้ว สมาคมวิชาชีพมีความเข้มงวดในการรับสมาชิกหรือในการ ‘ผลิต’ ช่างฝีมือมากเพียงใด มหาวิทยาลัยก็มีความเข้มงวดในการผลิต ‘บัณฑิต’ มากเพียงนั้น แต่ความเข้มงวดดังกล่าวนี้เจือจางลงตามกาลเวลา เมื่อปริญญาบัตรกลายเป็นสินค้า และมหาวิทยาลัยกลายเป็น ‘โรงพิมพ์ปริญญาบัตร’

นักประวัติศาสตร์มีวิวาทะเกี่ยวกับการก่อเกิดของสมาคมวิชาชีพ แม้จนบัดนี้ วิวาทะเรื่องก็ยังหาข้อยุติมิได้ กระนั้นก็ตาม ข้อที่ยอมรับกันโดยทั่วไปก็คือ สมาคมวิชาชีพผุดขึ้นในประเทศอังกฤษจำนวนมากตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 9 และขยายตัวอย่างรวดเร็วเมื่อยุโรปก้าวเข้าสู่ยุคกลาง (The Medieval Age, 1000 - 1500)

พัฒนาการในเวลาต่อมาทำให้นักประวัติศาสตร์สามารถจำแนกสมาคมวิชาชีพออกเป็น 3 ประเภท อันได้แก่ สมาคมวิชาชีพด้านการศาสนา (Religious Guilds) สมาคมพ่อค้า (Merchant Guilds) และสมาคมช่างฝีมือ (Craft Guilds) สมาคมวิชาชีพเหล่านี้เป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่เกิดจากความต้องการปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง ผนึกกำลังเพื่อเสริมสร้างอำนาจต่อรอง และกำหนดมาตรฐานทางอาชีพ ดังนั้น ผู้ที่สมัครเข้าเป็นสมาชิกสมาคมวิชาชีพจึงต้องมีคุณสมบัติบางประการ

ในกรณีของสมาคมช่างฝีมือ ผู้ที่ต้องการเป็นช่างฝีมือจะต้องไต่เต้าจากช่างฝึกหัด (apprentices) ผู้ที่ต้องการเป็นช่างฝึกหัดต้องเลือกช่างฝีมือคนใดคนหนึ่งเป็นครู และอาศัยอยู่กับช่างฝีมือคนนั้นเป็นเวลา 2-7 ปี เรียนรู้และพัฒนาทักษะในการทำงาน ตลอดจนรับการอบรมบ่มนิสัยในด้านจริยธรรมในการทำงาน (work ethics) ต่อเมื่อสามารถผ่านการทดสอบที่เข้มงวดได้แล้ว จึงได้เลื่อนฐานะเป็นช่างฝีมือสองที่เรียกว่า Journeymen โดยมีสิทธิรับจ้างทำงานหารายได้ ช่างฝีมือสองจะเติบโตขึ้นเป็นช่างฝีมือหนึ่งที่เรียกว่า Masters ได้ จำต้อง

เก็บออมเงินได้และในบางกรณีจะต้องผลิตผลงานที่เป็น Masterpiece จึงจะเขยิบขึ้นเป็น Masters ได้ หนทางการไต่เต้าจาก Apprentices สู่ Journeymen และ Masters ในที่สุดนั้นต้องอาศัยขันติธรรมอย่างมาก และในกรณีส่วนใหญ่ต้องเสียเงินเสียทองในรูปค่าธรรมเนียมหาน้อยไม่

ในกรณีของสมาคมวิชาชีพด้านการศาสนา ผู้ที่จะเป็นนักการศาสนาจักต้องไต่เต้าขึ้นเป็น Masters ด้วยเหตุที่ศาสนจักรมีบทบาทอย่างสูงในการจัดการศึกษา บรรดานักบวชที่จะทำหน้าที่ครูผู้อบรมสั่งสอนกุลบุตรกุลธิดาได้นั้นจักต้องเป็น Masters

ช่างฝีมือที่ผ่านการฝึกอบรมจนได้เป็น Journeyman หรือ Master ย่อมได้รับหนังสือรับรอง ซึ่งช่วยเกื้อกูลการหางานทำ ยิ่งเมื่อเป็น Master แล้ว ก็มีสิทธิที่จะเป็นสมาชิกของ Craft Guild สมาชิภาพดังกล่าวนี้เป็นเครื่องบ่งบอกระดับฝีมือและความสามารถ

มหาวิทยาลัยในยุโรปก่อเกิดขึ้นในยุคกลางควบคู่กับกระแสแห่งการพัฒนากการอย่างน้อย 2 กระแส กระแสแรกได้แก่ อำนาจและอิทธิพลของศาสนจักรที่มีเหนืออาณาจักร และกระแสที่สอง ได้แก่ การเติบโตใหญ่ของสมาคมวิชาชีพ ทั้งในปริมนณฑลทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม มหาวิทยาลัยในยุโรปก่อเกิดขึ้นในวงศ์ไพบูลย์ของศาสนจักร กล่าวคือ นอกจากจะได้รับการปกป้องและคุ้มชูจากศาสนจักรแล้ว ยังอาศัยความชอบธรรมจากศาสนจักรในการผลิตบริการการศึกษาด้วย ในระยะแรกเริ่ม บัณฑิตซึ่งเป็นผลผลิตของมหาวิทยาลัยต้องได้รับการรับรองจากศาสนจักร

แต่การเติบโตของระบบสมาคมวิชาชีพ (Guilds System) มีผลกระทบต่อมหาวิทยาลัยด้วย มหาวิทยาลัยบางแห่งหรือบางคนวิชาในบางมหาวิทยาลัยมีการจัดองค์การคู่เคียงกับสมาคมวิชาชีพ และมีการผลิตบัณฑิตหรือช่างฝีมือด้วยกระบวนการที่คล้ายคลึงกับสมาคมวิชาชีพ

มหาวิทยาลัยที่สำคัญในยุโรปยุคกลางมีอยู่ 3 แห่งคือ มหาวิทยาลัยโบโลญญา (University of Bologna) มหาวิทยาลัยปารีส (University of Paris) และมหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ด (Universtiy of Oxford) วิชาความรู้ที่สอนกันในมหาวิทยาลัยเหล่านี้จำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกถือเป็นวิทยาการขั้นต่ำ หรือ Lower Faculties ประกอบด้วยวิชาไวยากรณ์ (Grammar) หรืออีกนัยหนึ่งภาษา และวิชาศิลปะ (Arts) กลุ่มที่สองถือเป็นวิทยาการขั้นสูงหรือ Higher Faculties ประกอบด้วยเทววิทยา กฎหมายมหาชน และแพทยศาสตร์ สำหรับวิทยาการขั้นต่ำจักต้องศึกษาเพื่อเป็น Master เป็นอย่างน้อย ส่วนวิทยาการขั้นสูงจักต้องศึกษาเกินเลยระดับ Master และนี่เองเป็นที่มาของปริญญาโทและปริญญาเอก ส่วนการประสาทปริญญาตรี ก่อเกิดขึ้นภายหลัง

มหาวิทยาลัยในยุคต้นมุ่งผลิตบัณฑิตเพื่อทำหน้าที่สอนหนังสือ นักศึกษาเมื่อใช้เวลาศึกษาเล่าเรียนตามกำหนดแล้วต้องสอบปากเปล่า ควบคู่กับการทดสอบทางด้านจิตใจและจริยธรรม เมื่อมหาวิทยาลัยเห็นควรให้สำเร็จการศึกษาก็จะดำเนินการขออนุญาตจากศาสนจักรเพื่อเป็นครูสอนหนังสือ เมื่อผ่านขั้นตอนเหล่านี้แล้ว นักศึกษาผู้นั้นก็จะได้รับปริญญาบัตรเพื่อเป็น Master และปริญญาที่ได้รับเรียกชื่อว่า Master's Degree แปลว่าปริญญาของ Master ในเวลานั้น Master's Degree มิได้แปลว่าปริญญาโท เพราะปริญญาตรีและปริญญาเอกยังไม่ก่อเกิด แนวความคิดว่าด้วยการผลิต Master เพื่อเป็นครูสอนหนังสือเป็นแนวความคิดเดียวกับการผลิต Master เพื่อเป็นช่างฝีมือของสมาคมวิชาชีพ Master ที่เป็นครูถือเป็น 'นาย' ของวิชา ส่วน Master ที่เป็นช่างฝีมือถือเป็น 'นาย' ของฝีมือ

บัณฑิตที่ได้รับ Master's Degree สามารถสมัครเป็นสมาชิกของ Guild of Masters ได้ สมาชิกภาพดังกล่าวนี้ทำให้มีสิทธิที่จะสอนหนังสือทุกแห่งหน ด้วยความเป็นมาดังกล่าวนี้ ครูผู้ชายจึงถูกเรียกว่า Master เพราะถือเป็น 'นาย' ของวิชาที่มีความรู้อันเต็มเปี่ยมที่จะถ่ายทอดแก่กุลบุตรกุลธิดาได้

เมื่อนักสอนศาสนาชาวยุโรปเข้ามาตั้งโรงเรียนในเมืองไทย บรรดาครูโรงเรียนคริสเตียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอัสสัมชัญและเซนต์กาเบรียล ถูกเรียกว่า Master ด้วย จารีตการเรียกครู 'โรงเรียนฝรั่ง' ว่า Master ยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ เพียงแต่ไม่ต้องถูก 'เคียว' ด้วยกระบวนการอันเข้มงวดดังที่ปรากฏในยุคกลางของยุโรป ในขณะที่จารีตการเรียกครูว่า Master กำลังจางหายไปในยุโรป คำว่า Master ในระบบโรงเรียนของไทยยังฝังดูขลัง เพราะหมายถึงครูผู้ทรงคุณวุฒิและมีวุฒิภาวะอันสูงส่ง แม้แต่โรงเรียนเอกชนบางแห่งที่ได้สัมผัสกับคริสต์จักร ก็พยายามเลียนแบบ 'โรงเรียนฝรั่ง' ด้วยการให้นักเรียนเรียกครูว่า Master

ในยุคกลางของยุโรป การศึกษาเล่าเรียนสาขาวิชาที่ถือเป็น Lower Faculties เพื่อเป็น Master นับเป็นการเพียงพอ แต่สำหรับ Higher Faculties จักต้องศึกษามากไปกว่าระดับนี้ เพื่อเป็น Doctor ข้อเท็จจริงปรากฏว่า สาขาวิชาเทววิทยาในบางมหาวิทยาลัยต้องศึกษาต่ออีก 16 ปี การแยกแยะระหว่าง Doctor กับ Master เพิ่งปรากฏชัดเจนในคริสต์ศตวรรษที่ 15

มหาวิทยาลัยปารีสนับเป็นมหาวิทยาลัยแรกที่ประสาทปริญญาตรีบัณฑิต และสาขาวิชาแรกที่ประสาทปริญญาขั้นสูงนี้ก็คือ เทววิทยา (ค.ศ. 1150) ส่วน Doctor of Grammar และ Doctor of Philosophy เพิ่งมีการประสาทปริญญาในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 13

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ในประวัติศาสตร์การประสาทปริญญา Master's Degree เป็นปริญญาบัตรแรกที่มหาวิทยาลัยประสาทก่อนปริญญาใดๆ Bachelor's Degree เพิ่งก่อเกิด

ในภายหลัง ในระยะเริ่มแรก ผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนเพื่อเป็น Master ภายหลังจากที่เล่าเรียนมาแล้ว 3-4 ปีในวิชาพื้นฐาน 3 สาขาหรือไตรวิทยา (trivium) อันได้แก่ ไวยากรณ์ วาทศาสตร์ และ ตรรกวิทยา อาจได้รับอนุญาตให้สอนหนังสือขั้นต้นแก่นักเรียนควบคู่กับการศึกษาเพื่อเป็น Master คำว่า Bachelor มาจากภาษาละตินว่า baccalaureate แปลว่า ผู้เริ่มต้นศึกษา หรือ ผู้เตรียมตัวบวช (novice)

จารีตการประสาทปริญญาตรีในยุโรปค่อยๆ มลายหายไปในเวลาต่อมา ยกเว้นในฝรั่งเศส แต่จารีตนี้ฝังรากลึกในอังกฤษ เริ่มต้นที่มหาวิทยาลัยอ็อกฟอร์ด และต่อมาในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ นักศึกษา Oxbridge เมื่อสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีแล้ว 5 ปี จะได้รับปริญญาโทโดยอัตโนมัติ ส่วนมหาวิทยาลัยในสกอตแลนด์ไม่มีจารีตการประสาทปริญญาตรีตั้งแต่แรกก่อตั้ง ปริญญาแรกเป็น M.A. หากศึกษาต่อหลังจากนี้จะได้ B.Phil. (Bachelor of Philosophy) หรือ B. Litt. (Bachelor of Letters)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ในประวัติศาสตร์มหาวิทยาลัยยุโรป การประสาทปริญญา มิได้เรียงลำดับจากปริญญาตรีจนถึงปริญญาเอก และแท้ที่จริงแล้ว จารีตการประสาทปริญญาตรี ได้มลายหายไปจากประเทศส่วนใหญ่ในยุโรป เพียงแต่ฝังรากในประเทศอังกฤษ และแผ่ขยายไปสู่เครือจักรภพ รวมทั้งสหรัฐอเมริกาในเวลาต่อมา มหาวิทยาลัยอเมริกันในระยะแรกเริ่มมิได้จัดการศึกษาระดับสูง ชาวอเมริกันนิยมศึกษาระดับปริญญาเอกในยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยอรมนี การณ์ปรากฏว่า ในปี ค.ศ. 1875 ศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยอเมริกันจำนวนมากจบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยอเมริกัน และระดับปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยเยอรมัน มหาวิทยาลัยอเมริกันเริ่มประสาทปริญญาเอกในปี ค.ศ. 1861 แต่บัณฑิตศึกษาในสหรัฐอเมริกา ยังไม่เฟื่องฟู จวบจนมีการสถาปนา Johns Hopkins University ในปี ค.ศ. 1876 เพื่อแข่งกับมหาวิทยาลัยเยอรมัน

จารีตการประสาทปริญญา เรียงลำดับจากปริญญาตรีไปสู่ปริญญาโทและเอก กลายเป็นรูปแบบที่ฝังตัวในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ส่วนสำคัญเกิดจากอิทธิพลของระบบการศึกษาแบบอเมริกัน แม้มหาวิทยาลัยยุโรปจำนวนมากมิได้มีจารีตเช่นนี้ แต่กระแสอเมริกันนวัตกร (Americanization) ที่ครอบงำระบบการศึกษาในประเทศต่างๆในโลก ทำให้จารีตดังกล่าวนี้แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวางยิ่ง ด้วยจารีตเช่นนี้เอง Master's Degree จึงกลายเป็น 'ปริญญาโท' ทั้งที่เมื่อแรกก่อเกิด Master's Degree เป็นปริญญาที่ประสาทแก่ผู้ที่เป็น 'นาย' ของวิชา ที่มีคุณสมบัติเพียงพอที่จะอบรมสั่งสอนกุลบุตรกุลธิดา